

INBJUDAN TILL FÄBODLEK PÅ NYMMENÅSEN

Barn med vuxna är välkomna till Öppet-Hus dagar på Nymmenåsens fäbodrar, Ovansjö Hembygdsgård, Storvik.

**Måndag - fredag, den 11:e juni - 5:e juli 2001
(ej midsommarafton).**

Kl. 10.00-14.00 har vi öppet.

Vad kan man göra på Nymmenåsen?

Lekladugård med trädjur
"Förr i tiden" lek i stugan
Tvätta och skura mattor
Sjunga och dansa

Upplysningar:

Anne-Marie Ivarsson

tel 0290-31742

Helena Pettersson

tel 0290- 318 29

Kom och gå som ni vill. Ta med matsäck, eldstad finns.

Ingen servering. Parkera vi Ovansjö hembygdsgård, Västerberg och ta en promenad upp till fäboden, vi skyltar.

Ytterligare rön om vår forntida hem- bygdsmusik

I förra numret av Gestrike-RESONANS redovisade Michael Müller de senaste forskningsrönen om landskapets äldre folkmusiktraditioner. Det visar sig, när sådana rön kommer fram, att många forskar och att mycket som verkar vara sant kan ifrågasättas. Nedan följer en noggrann analys där flertalet av slutsatserna i Müllers/Grants (M/G) artikel starkt ifrågasätts och vissa tillrätallägganden görs. Det är Hoohyttans Forntids Forskar Grupp som står för analysen.

Gestur Mürd

För det första har M/G, trots många år efterforskningar, inte lyckats spåra ursprunget till de personer som omnämns. Enligt våra (HFFG) forskningsresultat är nämligen Myrdödar'n och Gestur samma person. Ursprungligen kom han från Tyskland till Skommarhyttan, Torsåker och hans namn var Gestur Mürd. Namnet "försvenskades" sedan till Myrd och ändelsen öda- ren kom sig av att han bosatte sig så öde när han sedemera flyttade till Hille.

"Gräv där du står"-metoden framställs i artikeln som lite ny och unik. Det är den förvisso inte. Den praktiseras överallt, eftersom ingen orkar gå till det ställe groppen egentligen skall grävas.

Den äldsta låten

Texten är ingen runskrift utan en tidig Torsåkersstil, vilken dock är korrekt översatt. Låten är en gammal locklåt från Hoohyttan som syftar till att locka flickor till sig och var redan på den tiden känd för sin romantiska text. Skrivtecknen är inte helt olika de bokstäver vi pojkar plitade i första klass i Hoohyttans skola.....

Lokal dryck

Vi i Torsåker ställer oss helt frågande till att Mandelgnes skulle vara någon lokal spritdryck i Utnora med omnejd. Här i Torsåker finns det gneskokare i var och varannan källare. Dock

säger vi här i trakten att det är mängden, inte längden som är direkt avgörande. Inte förrän man fått i sig mängden hamnar man på längden.

Lådspel

Beträffande frågan från en döv skånsk gumma, så svarade Myrdödarn varken ”låtar” eller ”låda”. Han svarade ”jag spelar på båda”, vilket betyder att han spelade både fiol och pipa samtidigt. Hur det gick till ...? Jo som M/G så riktigt uppmärksammat var hans fiol gjord av knottall och botten hade knotorna kvar. Pipan hade han vid spelandet instucken i ett hål i vänstra bröstkorgen. Hålet, som han hade fått vid dykningarna efter stångjärn i Gävle hamn, passade exakt för pipan. Han förde sedan fiolen neråt varvid knotorna i fiolbotten täckte piphålen. Genom att mot stråkdiragen vicka fiolen fram och tillbaka kunde han sålunda få fram tonerna på pipan. Det berättas att han på fiolen spelade melodin, på pipan andrastämman och med den högra lungan sjöng han en basstämma. Vänstra lungan var ju upptagen med pipspelet. Detta visar också på den enorma lungkapacitet han hade. I våra efterforskningar har vi fått belägg för att Myrdödar'n i unga år ibland tjänstgjorde som ersättare för orgeltramparen i Torsåker kyrka. Pga ett skadat ben kunde han inte trampa utan han blåste orgeln med sina enorma lungor... Det berättas även att han ofta efter julottan kunde blåsa ut alla kyrkans ljus med ett andetag.

Myrdödarn var inte bara en mästare tekniskt. Han hade oftast bara en sekund mellan tonerna medan andra skickliga spelmän som A G Boström hade en kvart.

Tyska klockorna

Namnet har låten fått av att MD en gång blåste orgeln när kantorn spelade femstämmigt. Luften ville inte räckta till och MD fick ta i så det svartnade för ögonen. I detta delikata tillstånd tyckte han sig hör kyrkklockor och den låt som just spelades kallade han därefter alltid för ”tyska klockorna”.

Volvopipor eller duettpipor

Kan en beteckning vara mer felaktig? Det är definitivt inte några ”duettpipor” som hittats i Utnora. Det är sk ”flexpipor” med flexibel stämning. Pipan är stämd och borrad med flexibla hål. I klartext betyder det att stämningen helt och hållet berodde på i vilken stämning utövaren/spelmannen befann sig i. Självklart och helt enkelt!

Säckpipsfynd

Säckpiporna som hittades i båthuset i Utnora är med säkerhet inte av böcklingskinn. Visserligen är initialierna B.Ö Kling skrivna på båda instrumenten, men det är ju inte samma sak som böckling..... Det är istället instrumentbyggare Bengt Örjan Klings initialier. Han är känd instrumentmakare sedan gammalt i Heden, Torsåker. Från hans efterlämnade anteckningar vet vi att säcken är gjord av vargens urinblåsa. Trots detta var Klings instrument erkänt skickliga i att undvika sk. ”vargtoner”.

Medeltida skivmarknad

Även vi i HFFG har haft nöjet att stifta bekantskap med MD-skivan. Vi håller dock inte med om kohornets lämplighet som ”stift”. Enligt vårt förmenande blir ljudet då för bröligt. Vi upplevde det mer som ett råmande. För att utröna vilken sorts stift som är lämpligast samt lämplig hastighet gjorde vi ett antal provspelningar med olika material.

Då galtbete provades som blev ljudet grymt dåligt. En tuppnäbb lät helt galet. Dovhjorts-horn lät för dovt. En bekant föreslog noshörningshorn, men det visade sig vara helt omöjligt

att få till, när skivspelarmen hela tiden reste sig upp. Bästa material till stift kommer från älg, det lät lagom vilt. Låten på den hittade skiva är troligen ingen polska. Skivan testades en gång på logdans i Eltebo. Mitt i Torsåkerslagets spelning sattes snabbt MD-skivan på, vilket resulterade i att alla dansparen klättrade upp på höskullen och började uppföra sig oanständigt. Vi tror därför mer att det rör sig om en mazurka, sk. "höskullemazurka" som så många gamla Torsåkersbor berättat om med ett leende i mungipan..... Kan även hända att vi hade för högt varvtal på vår skivspelare.

Slutligen

Namnet "Pipparmossen" kommer, enligt Hammarbergs Hans, av att MD var inbjuden som gästspelman till dansarvallen i Hille. Myrdödar', vilken hade lunginflammation, fick inte fram ett pip i pipan. Det gick åt pipan helt och hållet och en olycka kommer sällan ensam..... Då MD med en sista kraftansträngning blåste pipan ur det vänstra lunghålet så träffade han dessvärre kvinnan mitt mellan ögonen. Hon säckade ljudlöst (utan ett pip) ihop, därav säckpipmossen. Hon göt en ögonblicklig död och Myrdödar'n orkade i sitt utmattade tillstånd inte hämta pipan vilken blev kvar bredvid kvinnan, där den sedemera hittades.

Som läsarna kan se av ovanstående så har vi i HFFG genomskådat illusionen av sanning, samt använt gamla fakta och nya lögner för att inte motbevisa någonting.

Med vänlig hälsning

Hoohyttans Forntids Forskar Grupp genom B O Lundgren

Genmäle:

Hilleforskarlarna Müller/Grant låter som genmäle till ovanstående meddela att vi inte tror på något, även om allt låter riktigt och är möjligt. Apropå Mandelgnes så är ju HFFGs påstående om användandet och tillverkningen i Torsåker en sammanblandning med sk "bultbrännvin", en simpel rusdryck ej att förväxla med njutningsdrycken mandelgnes. Vi kan här meddela att vi vid vidare tillverkningsförsök upptäckte att drycken renade sig själv vid genombränningen av det gamla sillfatet i vilken drycken ska kokas av gammal hävd. Botten hade ju vid kokningen över öppen eld kolat och gnesen renades genom kolets filtreringen.

Nu återstår bara konsultationen med spelmannen, vinexperten och lagringsförmannen Lille Vall i Järvsta. Han kan säkert genom goda lagringsråd under varenda veranda få den sillsmakande sursyrade drycken att förädlas till en ny svensk exportsuccé till vinländerna i söder.

Aktiv veteran, grå panter

En eftermiddag i början av januari ett år in på det nya århundradet tog nyfikenheten överhand. Det finns nämligen en spelman som varit med större delen av förra seklet och på Gävle teater i november 1944 när Gästriklands Spelmansförbund bildades. Den jag var nyfiken på var musikanten och fiolbyggaren Einar Pettersson. Han bor numera i lägenhet i Sättra i Gävle.

I september år 2000 blev han uppmärksammad i en fin artikel i Gefle Dagblad med anledning av sin 85-årsdag. Därav drar vi slutsatsen att Einar är född 1915. Han växte upp hos föräldrarna i stugan i Igeltjärn i "stadsskogen" på Norrlandet. Då han föddes bodde föräldrarna i Varva, Hille men byggde sedan 1920 stugan i skogen så de fick något eget. Fadern Karl arbetade i skogen och spelade dragspel. Modern Hulda arbetade som 18-åring på Selgrens sanatorium. Hon hade växt upp i Varva och sjöng gärna till sitt gitarrspel. Under Einars uppväxt, före el och radio, samlades man ju gärna på kvällarna efter dagens slit och underhöll varandra. Man "kurade skymning" som familjen sa. I ett sånt musikaliskt hem där bägge föräldrarna spelade, så grundläggs nog musikintresset tidigt.

Första instrument

Einar tillverkade sitt första instrument av en cigarrlåda vid 11 års ålder. Av sin far lärde han sig uppskatta handens arbete. Då tydligen bra anlag fanns så fick Einar ett år senare (1927) sin första riktiga fiol av fadern som köpt den för 82 kr i CF Thornkvists Musikaffär i Gävle. Vid 17 års ålder fick Einar gratislektioner av Fritz Berglund, vilken hade frisersalong i Strömsbro.

-Fritz var nog mer violinist än spelman, säger Einar, men jag lärde mig noter av honom. Han tyckte att det räckte med sju lektioner, sedan kunde jag gå vidare själv.

Efter den obligatoriska skolgången hade inte familjen ekonomi nog att låta Einar läsa vidare, trots gott läshuvud, utan det blev till att hjälpa fadern i skogen och en del andra arbeten. Redan i tonåren insåg han alkoholens faror, gick med i NTO 1932 och har förblivit nykterhetsrörelsen trogen genom alla år. Ett stundom hett temperament under den lugna ytan bidrog till beslutet att inte nyttja sprit.

Gammeldanskapell

För att dryga ut inkomsterna spelade Einar fiol i ett eget gammeldanskapell i Folkparken från 1937 och framåt. Det spelades tre gånger i veckan, bortåt 60 kvällar per säsong. Orkestrarna lade anbud på spelningarna säsongvis. Sättningen i Einars gäng var fiol, klarinett, dragspel och trummor. Ibland spelade Einar även saxofon i en annan orkester. Dragspelare i gänget var spelmannen Sigge Johansson i Oppala. Denne hade Einar spelat med sedan 1934-35. Han spelade både fiol och dragspel, var brevbärare och gift med Anna som var duktig på piano och sång. Anna och Sigge var ett utåtriktat par och spelade mycket på privata fester under 1930-talet i Hilletrakten.

Under folkparkspelningens tid träffade Einar sin fru Alice som var från Trödje. De gifte sig 1940 och byggde sig en stuga i Varva backe 1942. Barnen kom 1941 och -44. Det var en bråd tid mitt under brinnande krigstid med familjebildning, stugbygge, inkallelse och mycket annat. 1943 var Einar med och startade Hille Musiksällskap (sedermera Gävle Musiksällskap) tillsammans med Artur Kvist. Joel Rådberg och Sigfrid Björkström var flitigt omnämnda i tidningarna och i november 1943 kallade man till en stämma på Gävle teater. Där hade man en stor konsert och bildade efteråt Gästriklands Spelmansförbund. Einar, som tillsammans med Sigge Johansson fått en inbjudan från Sigfrid Björkström, var med vid detta tillfälle och blev medlemmar från första stund.

Ordförande

Under 1950-talet tog sig medvetenheten och intresset för folkmusik upp och mellan 1953 och 1958 var Einar Pettersson GSF:s ordförande. Han valdes till ordförande vid ett årsmöte på Lottagården i Valbo. Ett halvår dessförinnan hade förbundet ett något stormigt möte på Brovalls café, där man fråntog Joel Rådberg spelledarsysslan i förbundet. Som spelledare valdes därefter Arne Jansas, vilken kom att engagera sig i förbundsarbetet även med att teckna upp låtar. Han var ett flertal gånger i Årsunda och tecknade upp mycket av Erik Hartwigs repertoar. Einar var med en av gångerna. En annan minnesvärd resa gjorde Einar i bil tillsammans med Arne Jansas och Erik-Olof Eriksson till en spelning på Solliden i Stockholm.

Sång och fiolbyggande

Förutom fiolspel så har Einar alltid gärna sjungit, från början tillsammans med familjen i kvällsmusicerandet men senare i en mängd olika mans- och kyrkokörer. Den konstnärliga ådran tar sig även uttryck som teckning och målning, för att inte nämna fiolbyggeri. Fiolbyggandet hade börjat så smått redan under kriget men tog fart under 1950-talet. 1951 kapade Einar tre fingrar på vänsterhanden och var tvungen att bygga sig en högerfiol och fick börja om från början med sitt spelande. Det kan man kalla intresse och envishet !

– En *fiol är som en kvinna*, säger Einar med glimten i ögat. *Hon är skön att se och ta på, men svår att få att låta som man vill.* Att ungdomar ska ha ett bra instrument till humant pris att spela på, har varit en stark drivkraft för Einar.

–*Det är övre delen på greppbrädan, från 5e läget, som kostar pengar*, menar han och syftar på att det är där det är svårast att få en fin ton. Den sista fiolen byggdes 1989, men dessförinnan blev det 39 fioler, 7 altfioler och 5 cellon. I många av Einars fioler finns svensk gran i locket. I sin barndoms skog, Stadsskogen på Norrlandet, hittade Einar en gran - 55 cm i brösthöjd – vars stam var utan en kvist upp till 6 m höjd. Ålder ca 100 år. Den köptes på rot av kommunen och fick sedan släppa till virke till många fiollock.

–*När det finns så mycket fint virke här hemma, varför då ta från andra delar av Europa*, menar han.

Målare

Yrket som målare förde familjen ner till Nacka mellan 1959 till 1979 då pensioneringen gjorde det möjligt att flytta ”hem” igen. Målarbanan var inte lätt att komma in på om man inte redan hade släkt som var målare. En lärlingsplats var nästan omöjlig att få, så Einar fick förkovra sig själv med bl a ådring och marmorering. Efter en tid som målare i Stockholm (1959-70) blev han målerikontrollör vid Sthlm:s skolförvaltning. Under åren i Stockholm var Einar aktiv i Stockholms Fiolbygggarförening, dess ordförande 1972-79, och han har utmärkelser från fiolbyggartävlingar 1973,-74,-78,-80 i föreningen regi. 1978-79 var han även ordförande i Nordiska Fiolbygggarföreningen.

På frågan om låtuppteckning och låtspel så säger Einar att det mesta satt i huvudet. Faderns och moderns musik fanns där. En del visor fortfarande... Med Sigge Johansson spelade Einar mycket på 30-talet. De var även med på stämman i Valhalla i Sandviken 1944 då professor Kjellström var domare. Då spelade de ”*En spelmans avsked av fiolen*”. På 30-talet lånade de av ”Anders-Ors Stina” Olsson i Trödje folkdräkter, vilka de hade på olika spelningar i trakten. Det var hon som tog fram den dräkt som än idag används som Hilledräkt av spelmän och dansare. Andra spelmän som Einar kommit i kontakt med i Hille är Erik Kjellberg och Pelle Lindberg. Pelle var en person som Einar tyckte om. Han var god och mjuk och spelade både fiol och bas. Basen bar han ibland från Forsby till musiksällskapets övningar i Hille. Pelle är kompositör till bl a till gånglåten ”Hille dänne” och han såg till att Einar fick hans egenhändigt tillverkade fiolbygggarverktyg efter sin död. (På en del notblad står Curt Lars som kompositör till Hille dänne, men han gjorde endast arr. på låten åt regementsmusiken). Till 30-talets dansspelningar skrev Einar ner en hel del material ur huvudet. Musiken arrangerade han bl.a. för klarinettstämman i orkestern.

Föreningsmänniska

Man inser snabbt att man har med en föreningsmänniska att göra. Det gick t.o.m. så långt att Einar var politiskt aktiv under 6 år i Hille, men det är något han nästan ångrar eftersom han upplevde så mycket orättvisa och folk som bara skaffade sig egna fördelar. Rättvisa och ärlighet är några nyckelord för Einar. Han har genom livet upplevt mycket av motsatsen och tänker här ex. på faderns fattiga uppväxt. Farfadern dog ung och farmodern stod ensam och fattig med tre barn, vilka auktionerades ut efter tidens sed till den lägstbjudande som fick billig arbetskraft på gården. Detta var Sverige för 100 år sedan och vi känner igen seden från harpspelmannen Sigurd Holmbergs uppväxt.

Idag lever Einar ett lugnt liv tillsammans med hustrun Alice. Han åker trots sina 86 år fortfarande ibland iväg en eftermiddag till någon spelkamrat och han har även varit med på musikcafé i Hille två höstar tillsammans med andra spelmän från Gävle. Det är uppskattat att ha med en så pigg spelman som Einar Pettersson vid olika framträdanden. Med i portföljen hem fick jag några låtar efter fadern på not, foton och en del annat material som ska in på GSF:s arkiv i stadshuset i Sandviken.

SÅNG OCH SPELKURSER OSLÄTTFORS, GÄSTRIKLAND 10-12 augusti 2001

Till en läcker, lummig bruksmiljö inbjuds DU/NI att delta i spel eller sångkurser. Välj mellan två fiolkurser och en sångkurs. Helpension med övernattni ng i vandrarhemsstandard (alt eget tält/husvagn). Bad och grillplats, fiske. Två dygns upplevelser tillsammans med andra musikanter i rätt miljö ger inspiration åt en hel vinter.

Dessutom: Konsert med Kursinspiratörerna m. fl.
Lördag kväll 19.30
Därefter kaffe, buskspel, sång och dans !

Plats: Oslättfors, idyllisk bruksort 10 km NV om Gävle/ 20km NO om Sandviken.
Tid : Fredag 10 augusti kl 19.00 samling Kyrklängan (fd brukskontor).
Söndag 12 augusti kl 14.00 avslutning.
Lektioner: kl 9.30-12.30 samt 13.30-17.
Kostnad: Spel- eller sångkurs 960 kr (inkluderar allt).

Spelkurs 1 Inspiratör: **Jeanette Jansson**, fiol : Mest gästrikelåtar, Jeanette är en välkänd spelkvinna av Jernberglåtar och går fn. på "Ackis" i Sthlm.
Spelkurs 2 Inspiratör: **Louise Schultz** samt **Susanne Lind**, fiol
Sångkurs: Inspiratör: **Louise Schultz** samt **Susanne Lind** : Traditionell vissång. Susanne & Louise är en duo som turnerat i Sverige under nästan hela 90-talet.
Kommer från Västergötland. De kommer att alternera mellan spelkurs 2 och sångkursen och delvis ha gemensamt material.
(Kurserna måste ha min 8 deltagare- max 11, sångkurs max 15)

Förfrågningar: Michael Müller 026-519450 alt. 070-6425249

Anmälan: Sätt in **anmälningsavgift** på **PG 4298789-1** för kurs **460 kr.**
Ange kursnr, namn, adress och telefon. Resterande 500 kr betalas under vid ankomsten fredag kväll. Om kursen inte blir av återbetalas anmälningsavgiften. **Anmälan senast fredag 4 augusti.**

Medlemmar i Sandvikens spelmanslag respektive Gävle Folkmusikförening bör kontakta sina styrelser för att utverka bidrag/subvention för att gå på kurs. Ring snarast.
För ungdom i Gävle kommun som ej fyllt 20 subventioneras kursavgift. med 500kr av Gävle Folkmusikförening.